

Padurea de arama, Padurea de argint și Padurea de aur

În UE și SUA am ajuns mai toți să ne așteptăm la o evoluție continuă a „lumii”, inclusiv a noastră, spre mai bine.

Aceasta nu înseamnă că nu ne temem că pot fi și regrese. Doar că le percepem ca fiind puțin probabile, iar atunci când se întâmplă totuși, inclusiv cu ocazii oarecum banale, precum evaluări profesionale anuale, înclinăm să le resimțim acut și să le punem pe seama vreunor nedreptați.

Această așteptare și vectorul major care a alimentat-o în ultima sută de ani au ajuns să se influențeze reciproc și să aibă implicații complexe și problematice asupra politicilor publice.

Pentru o bună înțelegere a punctului la care vrem să ajung, aș sublinia, mai întâi, că așteptarea că „lumea” să evolueze continuu spre mai bine este mult mai recentă istoric decât credem în prezent.

Până acum câteva sute de ani, experiențele de zi cu zi împingeau mai degrabă spre concluzia contrară. De exemplu, în secolul 17, aproximativ 60% din copii nu treceau de vârsta de 16 ani⁽¹⁾. Marea majoritate a celor care atingeau vârsta adultă duceau o viață cu numeroase lipsuri și probleme. Nu erau aspecte care să facă vreun om normal să vadă viața prea în roz.

În orice caz, evoluțiile înspre mai rău pareau cel puțin la fel de probabile precum cele înspre mai bine, fără să fie „vina” cuiva anume.

Lipsa vreunei astfel de așteptări era coerentă și cu credințele religioase și culturale mai largi, influența reciprocă nefiind, ce e drept, de neglijat.

Viața „pe Pamânt” era (și continua, de altfel, să fie) evocată de riturile funerare creștine care implicând numeroase greutăți, suferințe și încercări. Nici nu se indica vreun trend general spre mai bine, dimpotrivă, sfârșitul lumii fiind evocat apocaliptic.

În plus, și atunci când era vorba de viața „de apoi”, Raiul și Iadul nu doar că erau văzute ca planuri opuse, dar Iadul era descris ca un loc mai aglomerat decât Raiul.

Adică, era subînțeles faptul că o bună parte din omenire nu se îndrepta deloc spre un loc mai bun nici la sfârșitul vieții (și în niciun caz automat).

Preluând controlul asupra politicilor publice, laicismul (sprijinit de dezvoltarea tehnologică) a schimbat fundamental planurile (mult mai mult „lumesc”, în loc de o îmbinare între „lumesc” și „celest”), precum și obiectivele (mult mai rapid și mult mai mult „material” față de „spiritual”) pentru segmente largi din societate.

Nu s-a oprit, însă, acolo, ci a reconfigurat și „responsabilitățile” pentru problemele terestre.

Pe ansamblu, faptul că relele din lume nu mai țineau macar în parte de lupta universală dintre Bine și Rau, cu implicarea unor forțe supra-umane, pare să „însemne” ca:

- (a) se putea „face” un „rai” chiar pe Pământ;
- (b) problemele erau generate, în principal, de instituții proaste și de acei oameni care le susțineau;
- (c) progresia spre „raiul” pământesc era susceptibilă să fie continuă, de vreme ce piedicile nu mai erau supraomenești, iar natura era deja considerată în curs de a fi controlată de om;
- (d) (mai ales pentru stânga politică) fiecare om putea aspira la mai bine și la a nu fi lăsat în afara umanității – „iadul” nu mai era ceva inevitabil pentru nimeni.

Calauzită de oamenii potriviți, societatea urma să aibă rezultate mult mai bune decât sugerase Dumnezeu.

„Deduțiile” de mai sus (deși, în buna parte, ilogice în sine și voi detalia mai jos de ce) au avut și implicații pozitive majore. Simplul fapt că tot progresul așteptat devenea cel de pe Pământ a concentrat fantastic energiile. De asemenea, presiunea asupra elitelor spre îmbunătățirea rapidă și continuă a situației a crescut semnificativ și a contribuit la accelerarea dezvoltării.

„Deduțiile” respective au fost, însă, extrapolate progresiv către zone din ce în ce mai discutabile, tinzând și să fie reinterpretate regulat tocmai în sensul asigurării dogmatice a unui progres continuu pe Pământ pentru **fiecare** om.

Trebuie înțeles că:

- (a) **Un standard de progres continuu - dacă este promovat în sine și nu în echilibru permanent cu obligațiile și costurile corelative - tinde să tot crească cu exagerări pe orice plan pe care este urmărit și să fie extrapolat la alte planuri.** Adică, este o țintă foarte mobilă și subiectivă.

De exemplu, pe **planul siguranței fizice**, fondul ideologic de mai sus, coroborat cu oroarea războaielor mondiale, a dus la restrângerea mult a sferei pedepsei cu moartea. În pasul doi, a fost eliminată mai peste tot. În UE, de exemplu, nu se mai aplică nici în cazul infracțiunii de genocid. În pasul trei, s-au interzis pedepsele fizice și relele tratamente, inclusiv pentru teroriști.

Acum deja vorbim de detenție tip garsoniera confort II pentru pedofili și chiar de propuneri legislative de a se face închisoare acasă.

Extrapolarea pe **plan economic** a plecat de la programe de furnizare de hrană pentru a nu se muri de foame pe timp de criză. Ulterior, s-a trecut la suplimentarea cu ajutoare financiare și, mai apoi, și la alte măsuri de sprijin.

În prezent, sunt destule situații în care se primesc facilități peste ce este strict necesar sau în care oameni în plină putere trăiesc din forme de ajutor fără să mai muncească vreodată (chiar dacă mai sunt și cazuri dramatice care nu se califică pentru sprijin). În plus, a început să se vorbească din ce în ce mai des de un venit minim garantat pentru toată lumea, fără a se preciza că suntem foarte departe de a ni-l permite economic, dincolo de alte implicații.

Acum a început deja extrapolarea chiar și **pe plan emoțional** (și din alte motive, dar și cel menționat mai sus contează). Pentru că starea emoțională de bine a unor persoane să nu fie afectată și să poată „progresa” continuu, se promovează ideea restricționării libertății de exprimare a celorlalți și chiar reformatarea culturală din școală pentru modelarea gândurilor. Paradoxal, se ignoră starea de bine emoțional a numeroase alte persoane **și, mai ales, se merge înapoi** pe drumul gândirii critice către stadiul „adevărurilor revelate”, dar fără contraponderile din religie.

(b) În ceea ce privește „responsabilitățile”:

(i) Încercările de explicare a cauzelor ultime ale oricărei probleme au tins să se concentreze **aproape exclusiv** pe instituțiile existente și pe oamenii care le susțin, nu și pe alți factori, cum ar fi natura umană generală, puținătatea unor resurse sau hazardul.

Aceasta nu înseamnă că nu sunt numeroase probleme cauzate de segmente de elite. Dar ceea ce era uneori cauza principală, mai des doar o cauză și de destule ori nici măcar o cauză a fost tratat din ce în ce mai frecvent ca fiind „Cauza” supremă și automată, acoperind rolul altor cauze.

(ii) Corelativ aspectului de mai sus, laicismul (**mai ales partea sa politică de stânga**) a tins să șteargă din tabloul responsabilităților societare oamenii care nu erau în zona de sus a societății. Adică, pentru numeroși promotori ai laicizării, nu doar că progresul (material) e împiedicat cam exclusiv de instituțiile preexistente și oamenii care le susțin, dar nici măcar de toți oamenii respectivi, ci doar de cei în poziția să ia decizii sau să influențeze mai mult viața celor din jur.

Cu alte cuvinte, de elite, mai ales cele economice, luate frecvent la gramada - acolo fiind mai vizibile diferențele de progres material. Desigur, nu se includ segmentele de elite care „vestesc” edificarea continuă a raiului pe pământ pentru toți.

Ceilalți oameni (luați tot cam la gramada) au început să fie vazuți mai mult ca victime ale elitelor, nu (și) ca ingrediente cu rolul lor și cu situații individuale foarte variate.

(iii) Aceasta nediferențiere între multitudinea de situații a stimulat ponderi mai mari de comportamente speculative la toate nivelurile.

Dacă cineva care nu e strict în nevoie primește ajutor, mai bine te plângi și ceri și tu. Dacă ești considerat vinovatul de serviciu în bloc cu alții – tendința de a proceda în sensul în care oricum erai considerat vinovat crește (unii neavând, e adevărat, nevoie de niciun indemn în acest sens).

Fondul religios încă puternic prezent după victoria politică a laicismului, precum și capitalismul occidental au temperat o vreme așteptarea de evoluție chiar continuă a lumii spre mai bine. Capitalismul a făcut-o prin ciclicitatea crizelor economice inerente acestui model. Acestea evidențiau regulat faptul că erau ani de regres economic pentru foarte mulți oameni și că nu era vina cuiva anume pentru aceasta.

Tranziția rapidă în Occident de la societăți preponderent de producție la societăți preponderent de servicii (mai ales din ultimii

30 de ani) a bruiat, însa, pentru majoritatea oamenilor importanța **și dificultatea producerii** bogației. A fost, astfel, facilitata concentrarea **doar pe modul în care bogația se distribuie**, așa cum mulți oameni sunt familiarizați în prezent cu distribuția de bunuri și servicii, nu cu crearea lor.

Pare ca numeroși oameni sunt influențați de o idee tot religioasă – cea a caderii din Rai – și presupun ca bogația ar fi cumva preexistentă și la îndemână, doar ca ar fi alți oameni care împiedică accesul la ea (nu ca s-ar produce cu creativitate, eforturi continue și un know-how acumulat în secole).^(II)

Transformarea respectiva a economiilor a marit nerabdarea fiecaruia spre progres continuu și confuzia cu privire la modul cum ajungi sa-l realizezi (responsabilitate individuala, versus redistribuire, versus un mixt).

La **ambele** capete ale spectrului economic problemele s-au acumulat. În partea de sus, economia reala fiind mai greu de crescut, s-a trecut la o „financiarizare” din ce în ce mai mare, aceasta permițând mult mai ușor un „progres” continuu și vizibil. „Indicatorii” de „performanță” conteaza pentru fiecare nivel. Decuplarea parțiala a economiei financiare de cea reala a bruiat în sine și mai mult (inclusiv la nivelul unor elite) diferența dintre producerea și distribuția de bogație, stimulând suplimentar comportamente speculative.

În partea mai de jos a spectrului economic, deși confortul material a crescut, programul mediu de lucru a scăzut cu aprox. 30% față de acum 50 de ani, numărul celor care nu lucreaza a ajuns sa reprezinte procente mari din populație, iar sumele **agregate** implicate de programe sociale au devenit enorme (pensii, sanatate, educație, concedii de diverse tipuri, ajutoare sociale, transport etc), progresul a fost considerat prea redus sau inexistent.

Un motiv foarte important a fost acela ca progresul continuu tinde sa fie vazut mult **mai des comparativ** cu alții **decât în mod absolut**, față de propriul parcurs. Adica deși o duci mai bine obiectiv, daca alții și-au marit și mai mult nivelul de trai, tinzi sa simți ca ai regresat.

E un aspect pagubos, dar de înțeles, psihologii explicând ca serotonina - importanta pentru starea de bine - este un hormon care e influențat și de modul în care îți percepi statutul în cadrul unui grup.

Or (a) diferențele de cifre față de vârf au crescut (inclusiv din cauza lungirii scarii cunoașterii și complexității), (b) nivelul nevoii de stima de pe piramida lui Maslow pe care ne aflam mai toți în prezent a marit preocuparea pentru statut, iar (c) globalizarea și internetul au largit mult (artificial) grupul cu care tindem sa ne comparam.

Clasa de mijloc a fost afectata din **ambele direcții** (nu doar din cauza celor din vârf, cum se spune îndeobște), modelul actual având și prea mult capitalism și prea mult socialism.

În orice caz, pentru ca ne-a tot scăzut și toleranța medie la disconfort fizic, intelectual și emoțional (despre care am vorbit cu alte ocazii) și nu au existat politici culturale serioase de contracarare - așteptarea la evoluții continue înspre mai bine și ostilitatea față de orice le-ar perturba au tot crescut, cu un efect de auto-alimentare.

Pe fondul de mai sus, în 2008 s-a intervenit artificial (programe enorme de quantitative easing, preluari de datorii, naționalizari temporare, linii de finanțare, diverse alte ajutoare și stimulente etc) într-un mod care a schimbat însăși natura crizei ciclice capitaliste (într-un context complex acumulat din mai mulți factori în deceniile anterioare) - iar în 2020 s-a facut cam același lucru (în contextul, totuși, special al pandemiei). Sunt, astfel, deja câteva decenii bune de când nu au mai fost „crize” care sa evolueze „tradițional”.

Or, pe masura ce se intervine artificial mai mult pentru atenuarea efectelor problemelor (ca sa se asigure o evoluție **continua** spre mai bine), nevoia de intervenție devine mai mare și mai frecventa.

Este cumva similar cazului în care se pune iarna în padure hrana pentru diverse pasari. Mai multe vor supraviețui, dar cantitatea de hrana necesara și numărul ocaziilor în care va fi la fel de important sa se intervină în viitor va tinde sa tot creasca (iar numărul companiilor comerciale care nu ar supraviețui în lipsa ajutorului va tot crește). Se intra în faza cautarii primaverii eterne, cu pierderea adaptarii la iarna.

Practic, din 2008 am intrat într-o masura importanta în Occident în lumea poveștilor cu 3 tipuri de „paduri” – „padurea de arama”, „padurea de argint” și „padurea de aur”.

„**Padurea de arama**” (din ce în ce mai extinsa) o aveam deja de câteva zeci de ani – fiind aceea cu sprijin pe „vremuri de iarna” (mai recent, și pe vreme doar ceva mai rea) din ce în ce mai mare pentru un numar de oameni din ce în ce mai mare, nu doar pentru cei strict în nevoie.

Începând cu 2008, s-a extins mult principiul de stânga respectiv și la agenții economici („**padurea de argint**”). Fusesera episoade și anterior, dar nimic comparabil cu magnitudinea și semnificația respectiva.

Printre altele, s-a avut probabil în vedere faptul ca „padurea de argint” implica numeroși oameni care aspirau și ei spre sprijinul pe care-l vazusera din ce în ce mai des în „padurea de arama” și în situații fara vreo contribuție la societate (chiar daca ar fi fost posibila), pe când ei chiar contribuiau. Iar pe partea de deținatori ai capitalului efectiv, s-a sunat alarma gripii însuși motorului care era folosit la producerea „hranei” pentru ambele „paduri”.

Desigur, complexul de cauzalități și considerente care a dus la punctul 2008 și modul sau de gestiune (ca, de altfel și la restul de exemple din articol), **este mai larg, dar** un aspect de fond profund important ține, cred, de cele menționate mai sus.

În orice caz, faptul ca s-a aplicat un principiu umanist, valabil pentru indivizi ca atare („padurea de arama”), și la forme de organizare a muncii, precum societățile comerciale („padurea de argint”) - care sunt implicate în chiar „producerea hranei” care trebuie pusa „în padurea de arama” – este riscant.

Astfel, daca începem sa punem constant și masiv „hrana” și în „padurea de argint” a agenților economici, în curând ne va trebui o „padure de aur” ca sa susținem primele doua paduri (cea „de arama” și cea „de argint”). Aceasta din urma „**padure**” (**cea „de aur”**) este cea a tehnologiei abundenței totale. Suntem departe de configurarea completa a acesteia.

Ideea nu este aceea și nu susțin sa nu fie sprijin pentru agenți economici (mai ales în contextul global actual), **dar** trebuie mare atenție la situații și parametri. Teama de eșec, de „cadere”, poate sa duca foarte ușor la eșecuri și caderi mult mai mari ceva mai târziu.

Este absolut legitim sa ne dorim progresul continuu atât al lumii, cât și cel propriu. Ar trebui, însă înțeles ca a avea și fluctuații este norma istoriei umane și e modul de a asigura o minima robustețe și, mai ales, este modul de a vedea rapid ce funcționeaza și ce nu, pentru a nu se ajunge ca în comunism, cu perioade lungi de aparenta stabilitate, dar prabușiri enorme, inclusiv de meritocrație și principii.

Ar trebui, de asemenea, înțeles ca principiul progresului continuu ar trebui să fie promovat fundamental corelat cu responsabilitățile **individuale** ale **fiecaruia** și cu costurile aferente.

O promovare dogmatică a progresului **de grup**, indiferent de ce face fiecare membru al grupului, nu corespunde nici pe departe realității diversității umane, inclusiv morale, de-a lungul istoriei cunoscute.

Este, astfel, necesar (a) să ieșim din frica de a cădea din când în când, (b) să păstrăm limite atente cu privire la ce se face în privința „padurii de argint” și (c) să (re)introducem gradual responsabilitatea individuală și echilibrul drepturi-obligații pentru toți cei care pot să aibă o contribuție la societate și în „padurea de aramă”.

Este adevărat, însă, că sunt cel puțin trei obstacole importante în acest sens.

Unul privește gradul ridicat de intoleranță la disconfort de orice fel, inclusiv emoțional, la care au ajuns deja segmente largi din societate în UE și SUA. Acesta afectează gradul de responsabilitate individuală în „padurea de aramă”.

Altul este dat de efectul de inerție al unor trenduri culturale actuale.

Al treilea obstacol ține de concurența internațională. „Padurile de argint” ale țărilor/blocurilor economice fiind în concurență între ele în privințe importante, riscul întreruperii sau limitării furnizării de „hrană” în „padure” este acela ca „vietoările” din **alta** „padure” să le „învingă” în prima fază **pe cele proprii** prin număr, chiar dacă individual ar fi mai fragile.

Ar fi deci, nevoie de politici atente pentru fiecare din primele două puncte, iar, pentru al treilea punct, de reguli multilaterale pe subiect, ceea ce va lua ceva timp, chiar dacă unele evoluții au început deja.

Dacă nu se face, însă, nimic semnificativ, **riscul ultim** - până configurăm cu totul „padurea de aur” (și asta chiar va dura) - este acela de a trece destul de rapid de la o „plasare de mâncare în pădure” încă oarecum limitată la o mare „avicola”, urmată de o dramă cvasigenerală, cu o „cadere” de foarte sus.

Aceasta pe lângă riscul important să experimentăm numeroase excese pe drumul destul de scurt până „acolo”.

I. https://www.plimoth.org/sites/default/files/media/pdf/edmaterials_demographics.pdf.

II. Acest aspect al preconcepțiilor cu privire la modul de producere a bogăției este detaliat (dintr-o altă perspectivă) de Thomas Sowell în *Intelectualii și Societatea*.